

NW. KERK, G. F. CALLENBACH.

HET MORGENROOD
DER HERVORMING IN ENGELAND.

~~~~~  
EEN VERHAAL

DOOR

ADELPHA.

~~~~~  
NIJMEGEN
G. F. CALLENBACH.

I.

Londen, de groote hoofdstad van Engeland, zag er vóór eenige eeuwen geheel anders uit dan nu. Thans is 't zoo'n geducht groote stad, dat men er uren en uren in eene rechte lijn kan loopen, zonder van 't eene eind naar 't andere te komen, maar in den tijd waarvan wij hier iets willen vertellen, tegen 't eind van de 14de eeuw, kwam men al heel gauw van 't drukste, oudste deel, de *City* genaamd, in lange lanen en velden, die thans alle bebouwd zijn, maar die toen de stad nog van de omliggende dorpjes scheidden. In een van die, het dorp Charing, lag de groote Abdij van Westminster, het oude klooster, in 605 gesticht op de bouwvallen van een heidenschen tempel. Sinds dien tijd was er heel wat aan veranderd en verbouwd, maar tegen het midden van de 13de eeuw kreeg zij toch ongeveer haar tegenwoordig voorkomen: dat van een somber oud klooster met hooge pilaren en zuilengangen, waarin Engeland's koningen en groote mannen begraven liggen.

De Abdij was altijd een belangrijk punt in de Engelsche geschiedenis; allerlei merkwaardige gebeurtenissen hadden daar plaats en daarbij maakte hare schoone ligging, aan den schilderachtigen oever van de Theems, de wandeling door de velden tot aan die grijze muren tot eene geliefkoosde uitspanning voor de oude Londraars.

Toch is 't blijkbaar niet daaraan te danken, dat we op zekeren regenachtigen namiddag in Maart van 't jaar 1395, eene groote menigte aantreffen op den anders zoo eenzamen landweg, die naar de Abdij leidt. Het weer is niet zoo uitlokkend, dat dit zoo velen kan hebben aangedreven om de stadspoort te verlaten, want zware, dreigende wolken hangen laag neer en reeds waarschuwen af en toe enkele regendroppels, dat het geen zaak is voor burgers en huisvrouwen, die niet gaarne een nat pak willen halen, zich nog lang zonder beschutting buiten te wagen. Feestkleeders zien we echter ook

niet veel onder de schare; zij bestaat grootendeels uit werklieden en burgers, die blijkbaar zoo juist hun dagelijkschen arbeid hebben verlaten om zich met haast te voegen bij den steeds aangroeienden stroom van nieuwsgierigen of belangstellenden, die zich allen in éene richting voortbewegen. Om het doel van den tocht te ontdekken zullen we ons bij een der talrijke groepjes moeten voegen, die onder 't voortgaan in luide, soms heftige bewoordingen de gebeurtenissen van den dag bespreken. We kiezen daartoe 't gezelschap van twee mannen, die eenigszins van de anderen afgezonderd, met langzamer tred dan de overigen de menigte volgen.

Een van hen, een man even over den middelbaren leeftijd, behoorde blijkens zijn gewaad tot den priesterlijken stand; de ander was nog jong en had het voorkomen van een deftig koopman. Hij scheen zeer vroolijk gestemd, althans op opgewekten toon sprak hij voort, terwijl zijn metgezel in somber stilzwijgen verzonken naast hem ging en zijne opmerkingen nauwelijks door een zwiiggenden hoofdknik beantwoordde. Plotseling viel de jonge man dan ook zichzelf in de rede, alsof hij toen pas het stilzwijgen van den priester opmerkte, en zeide verwonderd:

„Hoe zijt gij zoo stil, vader Sawtre? Gij erkent toch wel dat wij in een gezegenden tijd leven, een gezegenden tijd voor ons Engeland?”

„Ik hoop het, Peter Burnett,” antwoordde de ander langzaam en als aarzelen: „wij hebben een schoonen zonneshijn gehad: God geve, dat gindsche wolken op dezen dag niet de waarheid voorspellen.”

„Hoe! Zoo bijgeloovig?” hervatte de eerste spreker, den priester eenigszins afkeurend aanzien: „gij hecht toch niet aan zulke voortekenen?”

„Neen, voorwaar niet; — indien dat mijne eenige reden tot bezorgdheid was. Doch Peter, ik vrees dat wij te haastig gehandeld hebben: wij hadden moeten wachten . . .”

„Wachten? Geen verdrag met den duivel!” viel de jonge man verontwaardigd uit: „waar wij door Gods goedheid de verderfelijke dwalingen der kerk hebben leeren inzien, past het ons niet te talmen tot een „gelegener tijd,” die wellicht nooit zal aanbreken.”

„Ho, zacht wat, mijn jonge vriend,” zeide vader Sawtre, de

hand op den arm van zijn metgezel leggend: „spreek niet zoo luid: nog zijn wij omringd van machtige vijanden, die wij niet noodeloos moeten tarten.”

„Ik zal van de waarheid getuigen, zoolang daar adem in mij is,” sprak Peter Burnett driftig: „en dat zonder om mij heen te zien of er ook iemand is voor wien ik mij heb in acht te nemen. Zijn wij dan niet machtig: machtiger dan die luie monniken-troep, — en is de Koning niet op onze hand?”

„Wij hadden moeten wachten totdat de Koning terug was uit Ierland,” hervatte de oude man kalm: „onze geëerbiedigde Majesteit is zeer zeker de zaak der waarheid toegedaan, doch, zoo ver verwijderd van allen die hem konden raden, — en sedert onze geliefde Koningin er niet meer is om hem op dien weg te leiden . . .”

„De Koning weet zeer wel wat hij wil, vader Sawtre,” zei Peter eenigszins verstoord: „in elk geval,” ging hij op een toon van geestdrift voort: „hij zij hier of ginds in Ierland, ik zal mij niet inhouden waar het mijn geloof geldt: denk eens wel eene eer het zou zijn voor de zaak der waarheid te lijden!”

„Wacht totdat dat van u gevraagd wordt, jonge man,” sprak de priester, en zijne lippen trilden merkbaar onder het uitspreken van die woorden: „de Heere geve ons de genade om altijd te doen waartoe Hij ons roept, — doch o! in dien het mogelijk is, verhoede Hij dat wij op die proef zouden worden gesteld!”

Onder het spreken hadden de beide wandelaars ongemerkt het doel van den tocht, de Abdij bereikt. Daar zij zich niet hadden gemaakt, waren vele hen voorgekomen en zoo konden zij dus het klooster niet naderen, want reeds stond eene opeengepakte menigte op het vrije veld er vóór vergaderd.

„Wij zullen het voorlezen niet kunnen verstaan,” zei Peter teleurgesteld: „hoor, zij zijn reeds begonnen.”

Inderdaad hoorde men op eenigen afstand eene eentonige stem, die blijkbaar iets voorlas wat met groote, zorgvol geteekende letters geschreven stond op een vel perkament, dat aan den muur van het klooster was vastgehecht.

„Welaan, gij weet toch wel wat er op staat?” lachte de priester, voor een oogenblik zijne sombere voorvoelens vergetend: „gij, die het stuk mede hebt ondertekend!”

„Ik wil het toch nog eens hooren,” sprak de jonge man

gemelijk. Met deze woorden liet hij zijn metgezel alleen en baande zich met behulp van zijn vaisten en ellebogen een weg door de menigte. Hij vorderde maar langzaam. Niet iedereen liet zich ongestraft door hem wegduwen en hoe dichter hij den muur van het klooster naderde, des te vijandiger werden de blikken en scheldwoorden, die men hem toeriep.

„Dat is ook zoo'n ketter, een Lollard,” zei een man, die hem juist met een welverdienden stoot het voortgaan had belet: „Ha, heerschap, gij meent, dat alles voor u moet wijken, meent gij niet? Maar gij vergist u: wij zullen ons niet door u laten regeeren, wat denkt gij wel!”

„Ik denk, dat ik onze stellingen hooren wil, evengoed als gij, onbeschaamde lomperd!” gaf Peter Burnett driftig ten antwoord. Maar dat was niet de rechte manier om gedaan te krijgen wat hij wilde.

„Niet doorlaten, mannen!” riep de eerste spreker, een ruwe, ferschgebouwde visscher op beozen toon: „hij is een Lollard zeg ik u, een ketter: de Heilige Ursula moge mij straffen als 't niet waar is.”

„Ja ja, hij is Burnett, de lakenkoopman,” schreeuwden anderen, — „hij heeft het verzoekschrift mede onderteekend.”

„Hij is een verrader — zij willen het land ten verderve sleepen, die Lollarden,” riep een lange magere monnik in het grijze gewaad van de Franciskaner orde, die zich, zoodra hij het opstootje bemerkte, had ongewend en met blijkbaar welgevallen den gang van zaken gadesloeg. „Zult gij u straffeeloos laten beledigen, mannen, door zoo'n kettterschen indringer!” ging hij verontwaardigd voort: „Terug zeg ik u, terug, of wij zullen u andere wetten leeren.”

Peter ziedde van toorn, doch hij moest wijken voor de overmacht, want, door de woorden van den monnik aangehitst, keerden zich velen der omstanders, die hij door zijn haastig voortdringen zelf had beledigd, nu tegen hem en drongen hem achteruit.

„Laat mij los,” riep hij eindelijk verwoed, toen een der aanvallers het waagde hem bij den arm te grijpen; en, den man vrij enzacht van zich afslingerend, trok hij een kort, scherp mes uit eene scheede en zette zich in postuur om zich te verdedigen. Dat was echter een ongelukkige inval.

„Ha, hij wil vechten,” krieschte de monnik: „zoo gaat het, mannen! Eerst dringen de Lollarden u van uwe plaats en dan zullen zij u vermoorden! Laat het niet toe: toont dat gij vrije burgers zijt en geeft dien ketter den dood dien hij verdient!”

„Ja ja, ter dood met hem!” riepen anderen: „in de Theems moet hij, daar heeft hij ruimte zooveel als hij verkiest.”

Werkelijk grepen eenigen der vorsten Peter bij den schouder en begonnen hem naar de zijde van de rivier te dringen, toen er plotseling hulp opdaagde van een kant vanwaar hij het niet had verwacht.

„Heidaar, goede vrienden,” klonk opeens eene forsche stem en William Sawtre, die het gevaar had bemerkt, waarin zijn jonge vriend zich door zijn dolzinnig gedrag had gebracht, drong naar voren: „Gij wilt toch geen moord begaan om eene kleine jeugdige dwaasheid? Komt, laat mijn vriend Burnett met mij gaan: ik sta er u borg voor, dat hij zich in 't vervolg verstandiger zal gedragen.”

Onwillekeurig waren de mannen, die Peter hadden gegrepen, reeds bij zijne eerste woorden eenige stappen achteruitgegaan. Toch lieten zij zich niet dadelijk door zulk een tusschenkomst uit het veld slaan. „Hij is een ketter, eerwaarde vader,” zei de visscher, een eenigszins eerbiediger toon aanslaand, toen hij Sawtre's priestergewaad zag: „hij heeft den dood verdiend, was het niet om zijn gedrag van heden, dan om zijne medeplichtigheid aan het landsverraad der Lollarden.”

„Kom, wat hebben de Lollarden u misdaan,” hervatte de priester bedaard: „gij weet niets kwaads van hen te zeggen: ieder vrij Engelschman heeft toch het recht om in een smeekschrift den Koning voor te dragen wat hij wil, en Zijne Majesteit kan dan immers nog het verzoek toestaan of afwijzen naar hij verkiest.”

„Heiligschennis, landsverraad!” riep de Franciskaner monnik, verontrust dat hem zijne prooi zou ontgaan: „luistert niet naar hem, mannen! Hij die zoo spreekt is zelf een ketter en een verrader.”

„Ja, ja, hij is zelf een Lollard,” spraken enkele stemmen.

„Vador Sawtre is een vroom man,” riepen anderen verontwaardigd: „wij deden beter met naar zijn raad te luisteren en den heethoofd stil te laten heengaan.”

„Geloof mij, vrienden,” hernam de oude man, zoo rustig

alsof hij zich van geen gevaar bewust was: „laat ons geen noodelooze oneenigheden en twisten beginnen, de tijden zijn ernstig génoeg: kom Burnett, ga met mij en laat deze goede mannen met rust toeluisteren naar de rede van den klerk, waarvoor zij hier zijn gekomen.”

Reeds sedert eenige oogenblikken had de visscher, die Peter tot hiertoe had vastgehouden, hem losgelaten en deze, het gevaar waarin hij zich bevond, wél inziend, was zoo verstandig geweest zich stil te houden en nu op de eerste aanmaning van zijn ouden vriend tot hem te komen.

Bedaard verwijderde zich de priester met hem. Enkele stemmen verhieven zich misnoegd, maar de visscher, die den jongen man blijkbaar als zijn eigen gevangene beschouwde, scheen tot andere gedachten gekomen; hij deed althans geene poging om hem na te gaan, maar riep alleen op ruwen, maar niet oneerbiedigen toon de vertrekkenden na: „gij moogt den knaap nog wel eens betere manieren leeren, eerwaarde vader!”

Met deze woorden keerde hij zich om en wendde zich alsof er niets gebeurd was opnieuw naar de Abdij. Maar niet allen lieten zich zoo gauw tevreden stellen; met woedende blikken zag de Franciskaner zich zijne prooi ontgaan en, de vuist ballend, mompelde hij eenige onverstaanbare woorden: „Dat zal ik u betaald zetten, vader Sawtre,” was het eenige, wat men er uit kon opmaken. Toen bedwong hij zich en ging met donkere blikken onder de menigte voort, totdat hij eindelijk weer een piekje had gevonden vanwaar hij de woorden van den spreker bij de Abdij kon verstaan.

Zoolang zij nog tusschen de vele groepjes, die nog steeds van de zijde der stad naderden, doorgingen, stapten de priester en de lakenkoopman zijgend naast elkander voort. De jonge man voelde zich diep beschaamd over zijn gedrag; nu zijne drift bekoeld was, zag hij het onverstandige er van in, maar zijn trots weerhield hem zijne schuld te bekennen en daar zijn bevrijder ook geen lust scheen te gevoelen hem in zijn eigen oog nog dieper te vernederen, verbrak geen van beiden de stilte, zelfs niet toen zij onwillekeurig hunne schreden weer stadwaarts richtten.

Eindelijk kon Peter het niet langer uithouden.

„Ik dank u zeer voor uwe tusschenkomst,” begon hij aarzel-

lend: „zonder die was het niet zoo goed voor mij afgeploopen.”

„Neen,” zeide de priester, als uit een langen droom ontwakend; en op bezorgden, maar vriendelijken toon voegde hij er bij: „gij waart zeer onverstandig Peter, en zeer weinig als een dienstknecht van Jezus Christus.”

„Ik weet het,” antwoordde de jonge man verlegen: „het spijt mij dat ik zoo onvoorzichtig was.”

„Niet onvoorzichtig alleen; de Heer zegt: „allen die het zwaard nemen zullen door het zwaard vergaan.” Het was opstand tegen Hem, uw gedrag.”

„Toch niet wanneer het in zelfverdediging geschiedt,” hernam Peter haastig: „men behoeft zich toch niet te laten vermoorden door een hoop dolzinnigen, zonder eene poging te mogen doen om zich te verweren!”

„Gij hadt u zelf in het gevaar gebracht, mijn zoon,” sprak de oude man vriendelijk maar ernstig: „het is zeer noodig voor ons dagelijks te bidden: „Leid ons niet in verzoeking,” — doch ook noodig ons zelf niet opzettelijk in die verzoeking te brengen.”

Peter zweeg; daar hij zijne schuld nog niet zoo recht inzag, werd hij ook niet gaarne daarop gewezen en hij was blij, dat het toenemend dreigen der wolken boven hun hoofd eene aanleiding gaf om hun stap wat aan te zetten, zoodat zij weldra de stadspoort bereikten, waar hunne wegen konden scheiden. De uitnoodiging van den priester, om met hem naar diens huis te keeren sloeg hij af en deze, de reden zijner weigering begrijpend, drong daar niet verder op aan. Met een handdruk scheidden de beide mannen om zich ieder naar zijne eigene woning te begeven.

II.

eter Burnett had gelijk gehad toen hij zeide, dat het een gezegende tijd was voor Engeland, die laatste tientallen jaren van de 14de eeuw, waarin hij leefde. Of vader Sawtre's vrees, dat na den zonschijn het getij zou keeren, daarom ongegrond was?

Wij zullen het zien, doch om den stand van zaken recht te begrijpen moeten wij eerst een blik slaan op de geschiedenis van Engeland in die tijden.

Bijna twee eeuwen vóór ons verhaal aanvangt, in 1199, was de Engelsche troon bestegen door een gewetenloozen koning, die, omdat hij zijns vaders jongste zoon was, in zijne jeugd eens spottend door hem *Jan zonder land* was genoemd en die altijd dien naam heeft behouden. Om tot den troon te geraken was hij, na eerst allerlei andere misdaden te hebben gepleegd, opgestaan tegen de regeering van zijn broeder Richard Leeuwenhart, terwijl deze op een kruistocht was naar het Heilige Land en had hij na diens dood zijn neef, den waren troonsopvolger, vermoord. Zooveel gruweldaden konden niet ongestraft blijven; zijne heerschzucht ook in kerkelijke zaken berekkende hem den toorn van den toenmaligen Paus, Innocentius III, en deze deed hem en zijn geheele rijk in den ban, d. w. z. hij gaf het bevel, dat in heel Engeland geene enkele kerkelijke plechtigheid of handeling meer mocht plaats hebben. Dát was te hard voor een koning die, bijgeloovig als hij was, niet zonder den zegen van het Opperhoofd der kerk durfde regeeren; hij vernederde zich voor den Paus, erkendè dien als zijn leenheer of hoofd en beloofde hem eene jaarlijksche schatting.

Zijne onderdanen waren zeer verstoord over deze handelwijze en toen de Koning ten overvloede in een oorlog met Frankrijk eene schandelijke nederlaag leed, dwongen zij hem gewapenderhand tot het verleenen van een grooten vrijheidsbrief, de *magna charta*, die het volk allerlei tot dusver nooit gekende rechten en vrijheden schonk. Hoewel tijdens het leven van Koning Jan deze nog met geweld en door allerlei gruweldaden het Pausdom ten troon wist te houden, na diens dood was daarvan voor het eerst in Engeland de macht geknakt en langzamerhand verhieven zich nu hier dan daar in het rijk stemmen, die tegen Rome's dwalingen durfden getuigen.

Eene eeuw later, onder de regeering van Eduard III (1327—1377), een dapper en eerczuchtig vorst, die er naar streefde de koninklijke macht zooveel mogelijk uit te breiden, zelfs waar dit met de belangen van Rome in strijd was, begon die geest van vrijheidsliefde meer en meer te ontwaken en de vrome Bradwardine, aartsbisschop van Canterbury, bekend als een der godvruchtigste en geleerdste mannen van zijn tijd, bracht er door zijne prediking en zijne lessen aan de studenten te Oxford

veel toe bij de dwalingen der kerk meer en meer aan het licht te brengen.

Doch Rome zou zich niet zonder slag of stoot hare macht in het Engelsche rijk doen ontnemen. Met groote onbeschaamdheid vorderde Paus Urbanus V opeens van den Koning, dat deze hem, nog volgens het verdrag, dat *Jan zonder land* meer dan eene eeuw geleden had geteekend, als leenheer zou erkennen en hem dus de daarbij beloofde schatting, waarvan in geen jaren meer was gerept, zou uitbetalen. De Koning was verontwaardigd en 't was geen wonder, dat zulk eene handelwijze niet strekte om zijne gehechtheid aan Rome te versterken. In zijn toorn riep hij zijn regeeringsraad, de beide huizen van het Parlement, bijeen en droeg hem op te beraadslagen over de vraag of de Paus het recht had zulk een eisch te stellen of niet.

In die dagen kreeg het Pausdom een bestrijder waarmee het voortaan te rekenen had: een van de kapelaans van den koning, John Wicleff, hoogleeraar te Oxford, een leerling en volger van Bradwardine, was tevens een bekwaam staatsman en zijne grondige studiën van de Heilige Schrift hadden hem getoond, dat de Paus geen recht had op den titel van stedehouder van Christus, zoodat hem dus evenmin de macht toekwam zich als wereldlijk gezaghebber boven de koningen en vorsten te plaatsen.

In dier voege raadde hij het Parlement te beslissen en weldra luidde dan ook de uitspraak van de vergadering, dat zij met algemeene stemmen had besloten 's Pausen eisch af te wijzen en te verklaren dat, als hij het mocht wagen den Koning van Engeland als zijn leenman te behandelen, de natie als één man zou opstaan om de rechten van de kroon te verdedigen.

Hoewel Rome natuurlijk in toorn ontstak over deze beslissing, Engeland bleef pal staan en weldra werd Wicleff de ziel van de nieuwe beweging tegen het Pausdom. Meer en meer begon hij niet alleen op staatkundig, maar ook op kerkelijk gebied Rome's dwalingen in te zien en zijne zuivere Evangelieverkondiging aan zijne leerlingen te Oxford opende daarvoor veler oogen, — maar bezorgde hem ook talrijke, machtige vijanden, want, al waren de vrije Engelschen tegen eene inmenging van Rome in hunne staatkundige aangelegenheden, de macht van de tallooze monniken, priesters en bisschoppen in het land was

nog steeds groot. Zonder zich te laten ontmoedigen door vervolgingen en bedreigingen ging Wicleff echter voort en het kon wel niet anders of zijne leer, die niet anders was dan die van Christus zelf, moest grooten invloed hebben op allen die haar hoorden.

Weldra togen groote scharen van zijne volgelingen, als zoo-genaamde „arme priesters,” barrevoets, op de wijze der zeventig discipelen, uit om door het geheele land het Evangelie, dat zij van hun geliefden leermeester hadden vernomen, ook aan anderen te prediken en overal waar zij verschenen verzamelde zich het volk vol belangstelling om de woorden des Levens te hooren. Een onwaarderbaren schat schonk de ijverige Oxfordsche hoogleeraar daarop zijn volk nog in de vertaling van den ganschen Bijbel, die weldra door zijne aanhangers, Lollarden of Psalmzingers genaamd, tallooze malen geheel of gedeeltelijk overgeschreven en over geheel Engeland verspreid werd. Wel moest de lezing daarvan, uit vrees voor de macht der vijanden, nog steeds in 't geheim geschieden, maar toch had het Evangelie nu zijn intocht gedaan in het „vrije” Engeland. Reeds scheen het er soms, of het er het rijk der duisternis zou verdrijven, doch nog zou dat eene laatste poging wagen om zijne macht te herwinnen.

Een paar jaar voor den dood van den trouwen Evangelieverkondiger Wicleff was ook de verlichte Koning Eduard III gestorven en opgevolgd door zijn neef Richard II, een goedhartig maar zwak vorst, die, gelijk wij het uit den mond van William Sawtre hebben vernomen, zich liet leiden door de partij, die den meesten invloed op hem wist te verkrijgen. Had hij zich tot dusver geen bepaald vijand van de Lollarden betoond, op hem te rekenen viel er niet en nog altijd bestond er groote vrees, dat Arundel, de machtige en sluwe aartsbisschop van York, die met groote verbittering de zaak van het Evangelie tegenstond, hem zou weten over te halen tot strenge maatregelen.

Maar niet allen zagen het gevaar zoo in. Vooral de jongeren onder de Lollarden gevoelden zich veilig en sterk in hunne schijnbaar groote macht en zij waren het dan ook voornamelijk, die het plan hadden doorgedreven om tegenover de heerschende misbruiken en de verkeerdheden der monniken een openlijk protest in te dienen. In 1395 kwam dat voornemen tot stand en de menigte, die wij op dien Maartschen namiddag op de

been zagen, was toegestroomd om het smeekschrift der Lollarden, dat deze aan de hoofdgang van de Westminister-Abdij hadden aangeslagen, te lezen of te hooren lezen. En wel mocht dat groot opzien baren onder de aan priesterdwang gewone menigte, want alle staatkundige en kerkelijke gebruiken, die in strijd waren met het licht, dat zij hadden in Gods Woord, werden er in aangetast, en de onderteekenaars vraagden het Parlement niet meer of minder dan afschaffing van alles wat hun misbruik toescheen: te weten het coelibaat (verbod aan de priesters om te trouwen), de transsubstantiatie (overgang van het lichaam des Heeren in den ouwel, op 't oogenblik, dat de priester dien als misoffer zegent), de gebeden voor de dooden, het offeren aan heiligenbeelden, de biecht, het oorlogvoeren, de beoefening der kunsten voor zoover die niet noodig waren voor het dagelijksch leven en de gewoonte om olie, was, wierook, steenen, bisschopsmijters en pelgrimsstaven vóór het gebruik door een priester te laten wijden. „Want,” zoo zei men: „dit alles behoort tot de zwarte kunst en niet tot den godsdienst.”

Geen wonder dat zij, die vertrouwend een gunstig antwoord op hun smeekschrift inwachtten, vol hoop de toekomst tegemoet gingen; — geen wonder echter ook, dat degenen, die dieper zagen, begrepen dat met dezen stap alles op het spel was gezet, dat de woede der vijanden na deze openlijke uittarting heviger dan ooit zou losbranden en dat zij, menschelijkerwijs gesproken, thans afhingen van eene luim des konings. Ja, zij wisten het: ook deze was in des Heeren hand en niets zou hun kunnen overkomen zonder toelating van hun Vader in de hemelen, doch de herinnering aan den vreeselijken kruistocht van de Pauselijken tegen hunne geestverwanten, de Albigenzen, in het begin der vorige eeuw, was nog niet uitgewischt en velen stemden in met William Sawtre's verzuchting: „de Heere verhoede, dat wij op die proef zouden worden gesteld!”

Na deze noodige uitwijding wordt het tijd, dat wij weder tot ons verhaal terugkeeren. Te dien einde begeven we ons, eenige weken na het bovenvermelde, opnieuw naar Londen en wel naar de woning van den lakenkoopman Peter Burnett, dien we tegen den avond druk bezig vinden zijne onder de luifel vóór het raam uitgestalde waren naar binnen te halen. Juist

had hij tot dat doel de laatste rol fraai Friesch laken op zijn schouder getild, toen zijne aandacht werd getrokken door de ongewone levendigheid op straat. Allerlei menschen spoedden zich in éene richting voort en juist wilde hij zich tot een der voorbijgangers wenden met de vraag wat er toch aan de hand was, toen een lunnar naar hem toekwam met de woorden: „Hebt gij de tijding niet gehoord, meester Burnett, dat gij zoo rustig aan uw werk blijft?”

„Welke tijding? Ik weet nergens van,” sprak Peter verwonderd: „ik had een drukken dag heden en ik kwam daardoor niet uit mijn huis.”

„Er is bericht uit Ierland,” zei de man op geheimzinnigen toon: „laat mij met u binnengaan, meester, dat is veiliger: men weet nooit wie ons kon hooren.”

Burnett ging zijn bezoeker voor naar zijne woonkamer, een hol, vierkant vertrek, waar hij, op de zware eikenhouten tafel leunend, staan bleef. „Geen slecht nieuws van den Koning, hoop ik?” begon hij ongerust, toen hij de bezorgde uitdrukking op 't gelaat van zijn bezoeker bespeurde.

Deze was een oudachtig, mager manneke, wiens schamele kleeding aantoonde, dat hij het niet ruim had in de wereld. Angstig zag hij om zich heen en, terwijl hij zijne beenige hand door zijne weinige grijze haren liet gaan, antwoordde hij bijna fluisterend: „Men zegt, meester Burnett, dat de Bisschop zijn zin heeft gekregen en dat de Koning heeft besloten zich tegen de Lollarden te keeren.”

„Dat verhoede God!” riep Peter op een toon van ontzetting uit: „Hoe weet gij dat, Thomas Watts: wie heeft u dat gezegd?”

Het manneke haalde de schouders op. „Allen zeggen het,” herhaalde hij neerslachtig: „ik hoorde het van middag toen ik den sleutel van de kerk bij den koster ging terugbrengen en mijne vrouw had het ook reeds vernomen. Ach meester Burnett! wat zal een arm man als ik, een vader van negen kinderen, beginnen als de Koning de boeten weer gaat invorderen, die op het verzuimen van de biecht gesteld zijn!”

Peter Burnett schudde ongeduldig het hoofd. De welgestelde lakenkoopman kon zich niet verplaatsen in het gevoel van

den armen klokkeluiders van de St. Paulskerk, die van zijne schamele verdienste zijn groot gezin moest onderhouden en verstoord zei hij: „Hoe kunt gij daar het eerst aan denken, Watts: — indien het waar is wat gij zegt, zullen wij heel wat meer schade lijden dan eenige boeten! — Maar het kan niet waar zijn,” ging hij op een geheel anderen toon voort: „de Koning was ons zoo genegen: hij kan niet op eenmaal zoo geheel zijn veranderd. Daar moet ik meer van weten; kom met mij, dan zullen wij samen naar vader Sawtre gaan, daar zullen wij er zeker meer van hooren. Waarschijnlijk zijn het alles slechts praatjes, door den een of anderen monnik uitgestrooid om ons te verschrikken.”

„Ik vrees er voor, meester Burnett,” hervatte de arme klokkeluiders hoofdschuddend, terwijl hij den koopman naar buiten volgde: „wij beleven slechte tijden tegenwoordig; mijne vrouw zegt ook, dat het haar niet zou verwonderen indien het nog erger werd en het zou eene harde zaak zijn voor een arm man, die toch al niet weet hoe voor zijne negen kinderen den kost te verdienen. Het verwondert mij, dat gij de tijding nog niet hadt gehoord; ik dacht al bij mij zelf: ik zal haar aan meester Burnett gaan mededeelen: als hij haar nog niet weet, zal hij er belang in stellen haar te vernemen.”

Peter, die den wenk begreep en die wellicht ook verlangde van zijn gezelschap ontslagen te zijn, haalde een geldstuk uit zijn zak en, dat den man in de hand drukkend, zei hij welwillend: „Gebruik dat voor uwe kinderen, Thomas, ik dank u voor uwe mededeeling. Misschien zijn er nog anderen aan wie gij de tijding wilt gaan vertellen, laat mij u dan niet ophouden.”

„Dank u, dank u, meester Burnett,” stamelde het manneke verheugd, terwijl hij het geldstuk vol vreugde aannam: „de Heilige Maagd moge u vergelden alles wat gij voor mijne kinderen doet. Wij zullen haar bidden dat uwe weldaden nog eens op uw eigen hoofd mogen nedertalen.”

Maar Peter hoorde hem niet meer en Thomas Watts, hetzij hij werkelijk het doel van zijn tocht had bereikt, hetzij hij begreep dat zijn weldoener alleen wenschte voort te gaan, zeide na nog een stroom van dankbetuigingen den lakenkoopman vaarwel en sloeg zelf een zijweg in.

Met haastigen tred stapte Peter voort. Het kon niet waar zijn, dacht hij. De toekomst had zoo zonnig geleken, het kon niet, dat alles nu met éene luim des Konings zou veranderen. Hij ijsde bij de gedachte wat die verandering in zich kon sluiten Maar neen, het was niet mogelijk; de Koning zou hen in elk geval ontzien. De partij der Lollarden was machtig: in alle oorden des lands telde zij hare leden en indien het eens tot een meten der krachten kwam

Peter vergat, dat het rijk des Heeren nimmer werd uitgebreid of in stand gehouden door de macht van het zwaard. Hij wist dan ook niet, dat de kerk der Lollarden eerst nog een vuurdoop noodig had eer zij zou zijn gereinigd van de dwalingen, die ook haar nog aankleefden en dat deze vuurdoop zoo aanstaande was giste hij nog veel minder.

Toch zouden er zware tijden aanbreken voor de jeugdige gemeente, want het kon wel niet anders of alle machten der duisternis zouden zich inspannen om het pas ontstoken licht uit te dooven en den kandelaar, die het droeg onherstelbaar te verbrijzelen. En al zou in het eind het licht zegevieren, de strijd zou hevig zijn, te heviger daar er slechts van éene zijde met vleeschelijke wapenen kon worden gestreden en van de andere alleen geduld en volhardende geloofsmoed daar tegenover konden worden geplaatst.

Reeds had de kerk van Rome lang met verbeterden woede den voortgang der nieuwe leer aangezien en nauwelijks hadden de Lollarden door het aanplakken hunner stellingen zich openlijk uitgesproken en op hervorming aangedrongen, of Arundel, de Aartsbisschop van York en Braybrooke de Bisschop van Londen hadden zich gespoed tot den koning, die gelijk wij weten juist in Ierland vertoefde, om hem op hunne wijze met de „op-roerige handeling” in kennis te stellen. Geen wonder, dat de zwakke man, van deze zijde ingelicht, zich aanstonds bereid had verklaard hunne zienswijze te deelen en dat de beide prelaten weldra zegevierend terugkeerden.

De tijding van die terugkomst was het, die op den bovenvermelden avond veler gemoederen in spanning bracht en toen Peter Burnett bij zijn vaderlijken raadsman en vriend, den ouden priester, aankwam, vond hij bij hem helaas slechts eene

bevestiging van de Jobstijding, die een zoo noodlottig gevolg zou hebben voor de uitwendige rust en welvaart der Lollarden.

„De Heere geve ons de genade om getrouw te zijn, mijn zoon,” was het laatste wat de oude man dien avond tot zijn jongen vriend zeide en lang nadat deze weer zijne eigene huisdeur achter zich had gesloten, klonken hem die woorden nog in de ooren. Ze hadden een heel anderen klank dan zijne eigene, stoutmoedig uitgesproken verklaring, dat hij het eene eer zou rekenen voor de goede zaak te lijden; toch kon hij ze maar niet vergeten en zoo dikwijls hij ze weer hoorde bekleemde hem een onrustig gevoel, want het was hem alsof hij in den blik, die ze had vergezeld, eene stille berisping had gelezen van zijn eigen overmoed.

III.

ijf jaren zijn voorbijgegaan. Moeitevolle jaren waren het voor de gemeente der Lollarden, want de wolken, die wij zagen dreigen, hadden zich steeds vaster en vaster boven haar hoofd samengepakt en deden thans het ergste vreezen voor de toekomst.

Onmiddellijk na zijn terugkeer uit Ierland had Koning Richard het Parlement verboden het smeekschrift der Lollarden in overweging te nemen, en had hij de voornaamste onder-teekenaars er van zelfs met den dood bedreigd, „indien zij voortgingen hunne verfoeilijke leeringen te verkondigen.” Wel was tot dusver aan deze bedreiging nog geen gevolg gegeven, doch thans was het gevaar daarvoor verdubbeld, want, als een Godsoordeel over zijne laaghartige daad, was de zwakke Koning Richard in het vorige jaar door zijn neef Hendrik van Lancaster onttroond en op een van zijn kasteelen gevangen gezet.

De veroveraar van den troon zag nu echter wel in, dat hij, wilde hij het onrechtmatig verkregen goed in zijn bezit houden, moest zien de geestelijkheid te vriend te krijgen en zulks kon op geene andere wijze geschieden, dan door „de beschermer der kerk” te zijn, zooals zij dat opvatten. Als een eerste blijk van zijne dankbaarheid voor de ondersteuning, die de geestelijkheid hem verleende, had de nieuwe Koning, Hendrik

Het morgenrood

IV, bevel gegeven dat alle onverbeterlijke ketteren in zijn rijk als een afschrikwekkend voorbeeld levend zouden worden verbrand.

Nog was er geen uitvoering gegeven aan de wreede wet, maar toch heerschte er in de gemeente der Lollarden te Loaden de grootste verslarenheid, want twee harer meest geachte gemeentelieden zochten in den kerker en met groote spanning zag men den uitslag van het rechtsgeling, dat over hunne zaak werd gevoerd, tegemoet.

Groote ontsteltenis had het veroorzaakt, toen op aanwijzing van een Franciskaner monnik de algemeen beminde vader Sawtre onder beschuldiging van ketterij was gevangengenomen en dadelijk was er eene poging gewaagd om hem te bevrijden, doch deze was niet alleen droevig mislukt, maar zelfs had Peter Barnett, de aanvoerder ervan, zijn waagstuk duur moeten betalen, want zijn toelag was ontlekt en op zekeren avond, een paar weken na de inhechtenisneming van zijn vriend, was ook hij gevangengenomen en in den zoogenaamden Lollardentoren, in de onmiddellijke nabijheid van de St. Paulus kerk, opgesloten.

Arme Peter! In zijn verlangen om zijn ouden vriend te bevrijden had hij alle gevaren getrotseerd; hij had geld noch goed gespaard om de epiers van de gevangenis om te koopen en zulks was hem te gemakkelijk gevallen, daar reeds sedert een paar jaar zijn oude beschermeling, Thomas Watts, zijne betrekking als klokkeluiders aan de St. Paulskerk had verwisseld met de meer winstgevende van gevangenbewaarder in den nabijgelegen toren; doch niets van dat alles had hem gebaat en thans zocht hij zelf reeds enige maanden in het afschuwelijk kerkerhol, waar hij met geweld was heen geslept.

Geen woorden zijn in staat den toorn en de verantwoordiging van den jongen gevangene te schetsen, toen hij in zijne eenzame cel werd achtergelaten. Knarsetandend van machteloze woede had hij tegen de zware eikenhouten deur gebeitst en aan de ijzeren tralies van zijn venster gewrongen, zonder ze ook maar het minst te kunnen verbuigen, en uren had het geluud oer hij zich, lichamelijk en geestelijk uitgeput, op het stroeleger in den hoek had neergeworpen om in eene soort van verlooving enige oogenblikken zijn leed te vergeten.

Groot was zijne verslagenheid geweest toen hij den volgen-

den morgen, tot bewustzijn van zijn ellendigen toestand ontwaakt, had bemerkt dat zijn laatste redmiddel, het aanbieden van al zijne aardse schatten aan den hoofdepiers, die hem zijne maaltijden bracht, zonder uitwerking bleef. Wat meer zegt: de man bleek niet alleen doof voor al zijne smekingen, maar hij scheen stom er bij, want na zijne eerste weigering en zijn bevel aan den gevangene om de rust van het huis niet zoo te verstoren, kwam er nooit weer een woord over zijne lippen en werd Peter in de volstrektste eenzaamheid en stilte achtergelaten.

In het eerst strekte deze behandeling slechts om zijne toemeloze woede te vermeerderen, doch toen deze toestand weken lang aanhield en dag noch nacht de geringste verandering aanbracht, was hij eindelijk verzonken in een staat van doffe vertwijfeling, waaruit alleen een levende omgang met den Heer, Wiens naam hij beleed, hem zou hebben kunnen rudden.

Doch Peter kende een omgang niet. Hij had de waarheden van het Evangelie aangenomen met zijn verstand, maar niet met zijn hart, en dus ontbrak hem in deze duistere dagen de enige troost, die hem voor wanhoop kon hebben bewaard.

Toen hij, na vele weken van eenzame opsluiting, eindelijk voor zijne rechters was gebracht, was zijne geestkracht nog even opgedikkerd, doch hij had niet anders dan die om op te steunen en zij begaf hem toen hem het valsche bericht werd medegedeeld, dat zijn vriend en leermeester, William Sawtre, zijn geloof had herroepen, en hoewel hij zelfs toen nog enige oogenblikken standvastig was gebleven, bij de eerste pijniging was zijn moed bezwoken en, geheel gebroken, had hij den eisch zijner pijnigers toegegeven en beloofd openlijk de leer der Lollarden als dwaalfleur te erkennen, waarna hij, krank naar lichaam en ziel, naar zijne cel was teruggevoerd.

En nog steeds was hij daar; moe en krank en uitgeput, met de wanhoop in 't hart. Daareven had hij zijn vonnis gehoord: twee Franciskaner monniken waren hem komen aanzeggen, dat hij, om zijne schuld te boeten, veroordeeld was den volgende dag een takkebos te dragen naar den brandstapel van William Sawtre, — er was nu geene reden meer om hem diens trouw te verhalen —, en dat hij daarop openlijk, ten aanhooren van al het volk, zijn geloof zou moeten afzweren.

Hij had de monniken kalm aangehoord. Het was hem alsof hunne woorden een ander golden, — iemand dien hij niet kende en voor wien hij niets kon gevoelen. Maar thans, nu hij opnieuw alleen was, begon langzamerhand de beteekenis van dat vonnis tot hem door te dringen, en de doffe wanhoop, waarin hij was verzonken, maakte plaats voor een ander gevoel, — voor schaamte en berouw. Onbeweeglijk zat hij daar op de koude steenen bank, met het gelaat in de handen verborgen. Hij was dus bedrogen. William Sawtre was getrouw gebleven, getrouw aan zijn Heer en Heiland, Dien hij had verloochend, Dien hij morgen opnieuw verloochenen zou . . . O, hij kon het niet, — hij kon niet! En toch: waarom niet! Waarom zou hij nog terugkeeren? Voor hem was toch geene vergeving meer mogelijk; hij had willens en wetens zijn Heer verlaten, hij, die zoo stoutmoedig had verklaard voor Hem te willen lijden, hij was bij den eersten stap op dien weg teruggedwaald . . .

William Sawtre zou dus den marteldood sterven, en hij . . . zou hij met hem willen ruilen? Ha! de vlammen en verschrikkingen van den brandstapel, die was hij althans ontkomen. Maar daarna? — Peter kende zijn geschreven Bijbel, volgens Wicléffs vertaling, goed van buiten, en plotseling was het hem alsof eene stem naast hem de woorden uitsprak: „Kom, gij gezegende mijns Vaders! beërf dat koninkrijk hetwelk u bereid is van de grondlegging der wereld.” — Eene huivering voer hem door de leden, want hij wist ook, dat dan de tegenstelling volgde: „Ga weg van mij, gij vervloekte! in het eeuwige vuur.” Hij herhaalde en herhaalde de woorden bij zichzelf en alsof ze eene soort tooverkracht bezaten, moest hij er altijd weer naar luisteren. Het eeuwige vuur, — en hier de brandstapel, die enkel het lichaam verteren kon . . . eeuwig, — een vuur, dat niet uitgeblascht wordt en een worm die niet sterft . . . dat had hij zichzelf bereid, — en hij kon niet terugkeeren, hij kon niet . . .

Hij zou morgen dus William Sawtre zien, — hij zou hem zien sterven. En deze zou het weten, dat hij ontrouw was geweest, dat hij zijn geloof had verloochend . . . hij zou hem vloeken, hem verachten als een afvallige, als een verrader . . .

En dat zou hij ook zijn: een afvallige van de zaak, die hij

reeds als jongeling trouw had gezwoeren, — een verrader van dien Heer, Die hem nooit anders dan goed had gedaan, Die hem nooit anders dan liefde had bewezen . . .

En Peter, het hoofd buigende, weende bitterlijk.

En de Heer, Die elken traan des berouws telt, zag ook de zijne en Hij kwam tot hem om hem te troosten . . . Maar nog waren Peters oogen door tranen verblind, zoodat hij Hem niet kon zien, hoewel Hij al den tijd dicht bij hem was.

Opnieuw is er op een namiddag in Maart, zes jaren na het aanplakken van het smeekschrift aan de Abdij van Westminster, in Londen eene talrijke menigte op de been. Thans echter wendt zich ieder naar eene andere zijde der stad, naar Smithfield, op welks plein de doodvonnissen werden ten uitvoer gebracht en dat dien dag voor het eerst zal worden geheiligd door het bloed van een martelaar voor de zaak des Heeren.

't Zal een nieuw, aantrekkelijk schouwspel zijn voor de vrienden van het Pausdom, deze eerste openlijke nederlaag van de kettersche Lollarden en het groote plein is dan ook reeds vroeg bezet door nieuwsgierigen, die allen deze „geloofsdaad” willen bijwonen. Met eene mengeling van afkeur en medelijden staan zij rondom eene heuten stelling en een grooten hoop takkebessen, die zoometeen zal worden aangestoken om het lichaam van den ketter te verteren. Lang wordt hun geduld op de proef gesteld, maar eindelijk toch worden de deuren van den Lollardentoren geopend en laten zij hunne prooi los. Een gemompel van afgrijzen wordt er vernomen als de menigte de gebogen gestalte en het witte haar van den eerwaardigen grijsaard ziet, die door twee gevangenenbewaarders gesteund, — alleen kan hij niet meer gaan, — den stoet opent. Twee lange rijen van monniken volgen hem, hunne liederen zingend ter eere van de Heilige Maagd, in wier naam zij den doemwaardige, die haar Zoon naast haar durft eeren, gaan verbranden. En achter hen, opnieuw tusschen twee gevangenenbewaarders, nadert in het kleed van den boeteling, een zwaren takkebos voortslepend, nog een afvallige; doch deze zal zoometeen zijne dwalingen herroepen en hunne zegepraal volkomen maken, — — tenminste dat hopen zij.

Langzaam baant de stoet zich een weg tusschen de steeds

aangroeiende menigte door, totdat hij eindelijk de gereedstaande stelling heeft bereikt. De monniken scharen zich aan beide kanten daarvan en slechts enkelen hunner vergezellen de beide gevangenen, die hier voor het laatst op aarde elkaars aangezicht zullen zien, de houten trap op.

De oude man had tot hiertoe den weg zwiingend afgelegd en daar hij, in stil gebed verzonken, zelfs niet om zich heen had gezien, had hij zijn mede-schuldige niet opgemerkt. Thans echter, met de hand geleund op een blok, dat als zitplaats op de verhevenheid was neergeworpen, sloeg hij een blik om zich heen en een blijde glimlach vloog over zijn gelaat toen hij zijn jongen vriend herkende.

„Ook gij, Peter,” zei hij verheugd, de hand uitstrekkend, — maar Peter naderde niet. Als in een droom had hij den geheelen weg afgelegd en de trappen van het schavot beklommen, vanwaar hij zijne herroeping moest uitspreken. Hij kon niet denken, — het suisde en ruischte in zijn hoofd als eene zee en hij was ongevoelig voor alles wat er met hem plaats had.

De stem van den ouden man deed hem verward opzien.

„Vrees niet, Peter,” klomk deze opnieuw: „de strijd is nog slechts kort, de vreugde eeuwig.”

Deze woorden brachten hem tot bezinning. Zich losrukkend van zijne bewakers, was hij met éen sprong bij den ouden man en voor dezen nedergeknield.

„Niet voor mij, niet voor mij, mijn vader,” kreet hij op hartverscheurenden toon: „ik ben niet getrouw geweest. Ik heb mijn Heer verloochend.”

Een oogenblik vloog er eene schaduw over het gelaat van den grijsaard; toen boog deze zich met eene mergeling van liefde en medelijden over den boeteling heen en zeide zacht maar ernstig: „Ook voor u, Peter! Petrus had zijn Heer drie-maal verloochend en nog was er vergeving voor hem. Zie op Jezus: hoe Hij u wacht en de handen naar u uitstrekt. Nog heeft Hij u lief, ook u”...

Meer kon de oude man niet zeggen, want reeds hadden ruwe handen de beide vrienden van elkaar gerukt en hem werd gedreigd dat men hem een prop in den mond zou steken indien hij nog trachtte zijne ketten zelfs op dit oogenblik te ver-

breiden. Hij zweeg, maar zijn sprekende blik zeide meer dan woorden en Peter zag op hem en putte uit zijn voorbeeld moed om ook dien weg te betreden, dien hij zoo moedig ging.

Hij hoorde niets van de woorden van den klerk, die de beschuldiging van ketterij van een groot vel perkament voorlas en ook vader Sawtre bleek daar niet naar te luisteren; reeds scheen hij met zijn geest in hemelsche gewesten te verkeeren, zoo heerlijk bloak zijn aangezicht. Geen woord van verdediging kwam over zijne lippen. Toen zijn vonnis was voorgelezen, hield een monnik hem een groot houten kruis voor om het te kussen, doch hij weerde het af en zei kalm: „Niet alzoo mijn vriend: ik aanbid niet het kruis, waaraan Christus geleden heeft, maar enkel den Christus zelf, Die daaraan leed.”

Dat was het laatste wat Peter van hem hoorde. Nog volgde hij zijn vriend met zijn blik, terwijl deze met kalmen tred de trappen van het schavot afging om den brandstapel te betreden, doch toen zag hij niets meer. Een floers kwam er over zijne oogen en machteloos zonk hij achterover. Het werd hem gespaard te zien hoe zijn oude vriend den brandstapel beklom, hoe de rookwolken hem weldra omringden en hoe de vlammen steeds hooger en hooger opstegen en eindelijk hunne levende prooi bereikten, totdat die was verteerd en de verlorene ziel uit het omhulsel was ontvloten naar de eeuwige heerlijkheid, waar haar het loon wachtte van den trouwen dienstknecht.

Het volk was zeer teleurgesteld, dat het tweede deel van de vertooning, waarvoor het was bijeengekomen, het niet te beurt viel.

Nadat hij door het zien van den marteldood des kettters in zijn eigen terugkeer zou zijn versterkt, was het verwacht, dat Peter Burnett met luide stem zijne afzwering zou afkondigen, doch vóór dat gewichtige oogenblik had hij het bewustzijn verloren en wat de monniken ook deden om hem bij te brengen, al hunne pogingen daartoe waren tevergeefs. Hij werd dus zooals hij was naar zijne cel teruggebracht, terwijl de omstanders werden gepaaid met de belofte, dat het beloofde schouwspel hun een anderen dag zou worden geschonken.

Maar die dag kwam niet. Toen Peter na eenige uren in zijne cel tot het leven terugkeerde, volgden daar nog moeilijke dagen voor hem, doch ze waren niet te vergelijken bij wat

hij er vroeger had doorgestaan, want William Sawtre's woorden hadden tot zijne ziel gesproken en als een berouwhebbend zondaar had hij zich neergebogen aan den voet van het kruis om daar de vergeving te ontvangen, die hij zoozeer behoefde. En in die vergeving, in de Liefde die haar schonk, gevoelde hij zich veilig; — veilig, terwijl welbespraakte monniken hem dag aan dag zijn troost zochten te ontrooven, — veilig ook, toen op zekeren avond de gerechtsdienaars zijne cel binnentraden en daar zonder verdere voorbereiding een eind maakten aan zijn leven; — veilig ook toen, want het leven was hem Christus geworden en dus was het sterven hem gewin.

En schoon de monniken het volk poogden diets te maken, dat de boeteling uit vrees voor de schande van eene openlijke herroeping, zichzelf van het leven had beroofd, — de ware toedracht der zaak kon niet verborgen blijven en daden als deze konden niet anders dan den afschuw opwekken van alle weldenkenden en hen aansporen tot een onderzoeken en aannemen van die waarheden, waarvoor deze kettters zooveel wilden lijden. En zoo breidde zich juist door de woede der vijanden het Godsrijk langzaam maar zeker uit en werd ook in Engeland het bloed der martelaren het zaad der kerk.

Met den dood van William Sawtre was het sein gegeven tot eene algemeene vervolging, maar vuur noch zwaard kon de gemeente, die Christus zich had uitverkoren, verdelgen en aan de nederige Lollarden schonk God een groot aandeel in den strijd der Hervorming, want door het zien van hun geloofs-moed, hun geduld en de onderwerping waarmee zij elke smadelijke behandeling verdroegen, werd langzamerhand onder het volk een geest geboren van bewondering voor het geloof, dat zulke kracht verleende en van afschuw en verzet tegen den priesterdwang, die zulke daden bedreef.

Aldus bereidde God ook in Engeland door den doop des lijdens den weg voor eene glorierijke Hervorming.